

**BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHILARINING PEDAGOGIK TAYYORGARLIGI
HOLATINI DIAGNOSTIKA QILISH: TAHLILIY-DIAGNOSTIK TADQIQOT NATIJALARI VA
MODERNIZATSIYALASH YO‘NALISHLARI**

A.K.Utepbergenov – *biologiya fanlari nomzodi, professor*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗКУЛЬТУРЫ
ДИАГНОСТИКА СОСТОЯНИЯ: РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИТИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
И ОБЛАСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ**

A.K.Утепбергенов – *кандидат биологических наук, профессор*
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**PEDAGOGICAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS
DIAGNOSIS OF THE STATE: RESULTS OF ANALYTICAL-DIAGNOSTIC RESEARCH AND
MODERNIZATION AREAS**

A.K.Utepbergenov – *candidate of biological sciences, professor*
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so‘zlar: pedagogik tayyorgarlik, akmeologik yondashuv, diagnostika, kasbiy kompetensiya, modernizatsiya, jismoniy tarbiya, tahliliy-diagnostik tadqiqot.

Rezyume. Maqolada bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining pedagogik tayyorgarligi holatini aniqlashga qaratilgan tahliliy-diagnostik tadqiqot natijalari bayon etilgan. Pedagogik tayyorgarlik sifatini oshirish hamda talabalarning kasbiy yetukligini rivojlantirishda akmeologik yondashuvni joriy etish zarurligi asoslab berilgan. Olingan diagnostik ma‘lumotlar asosida ta‘lim jarayonini modernizatsiyalash yo‘nalishlari belgilangan.

Ключевые слова: педагогическая подготовка, акмеологический подход, диагностика, профессиональная компетентность, модернизация, физическая культура, аналитико-диагностическое исследование.

Резюме. В статье представлены результаты аналитико-диагностического исследования состояния педагогической подготовки будущих учителей физической культуры. Обоснована необходимость внедрения акмеологического подхода для повышения качества профессиональной подготовки и развития педагогической зрелости студентов. Определены направления модернизации образовательного процесса на основе системного анализа полученных диагностических данных.

Key words: pedagogical training, acmeological approach, diagnostics, professional competence, modernization, physical education, analytical-diagnostic research.

Summary. The article presents the results of an analytical and diagnostic study of the pedagogical training of future physical education teachers. The necessity of implementing the acmeological approach to improve professional training quality and develop students' pedagogical maturity is substantiated. Key directions for the modernization of the educational process are identified and theoretically justified based on the diagnostic data.

Kirish. Oliy pedagogik ta‘lim tizimining zamonaviy taraqqiyoti jismoniy tarbiya o‘qituvchisini tayyorlashning an‘anaviy modelidan talabalarning kasbiy malakasi va shaxsiy yetukligini baholashga asoslangan akmeologik yo‘naltirilgan modelga o‘tishni taqozo etmoqda. Tahliliy-diagnostik tadqiqotlar o‘tkazish orqali pedagogik tayyorgarlikning bugungi holatini xolisona baholash, muammoli sohalarini aniqlash va uni zamonaviy ta‘lim talablariga muvofiq takomillashtirish bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlarni belgilash mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tadqiqot bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining pedagogik tayyorgarlik darajasini kompleks baholashni ta‘minlovchi tizimli-faoliyatli va akmeologik yondashuvlar doirasida amalga oshirildi (Derkach, 2004; Kuzmina, 1995; Andreev, 1996). Metodologiyaga shaxsning kasbiy yetukligi to‘g‘risidagi qoidalar asos bo‘lgan (Rean va Ribalko, 2002; Bondarevskaya, 2000) va pedagogning kompetensiyaviy modeli (Bandura, 1995; Rogers, 1961).

Obyektiv ma‘lumotlarni olish uchun pedagogik diagnostika, so‘rovnoma, o‘z-o‘zini baholash va ekspert baholash usullaridan foydalanildi (Azizxo‘jayeva, 2003; Tolipov va Usmonboyeva, 2006). Talabalarning motivatsion-qadriyatli ustanovkalari, refleksiv ko‘nikmalari va kommunikativ kompetensiyalari tahlili qo‘llanilgan (Frankl,

1990; Kenni, Uilmor va Kostill, 2022; Muslimov, 2007).

Tadqiqotning tajriba bazasi respublikaning uchta oliy ta‘lim muassasasini o‘z ichiga olib, unda "Jismoniy madaniyat" yo‘nalishi bo‘yicha 186 nafar talaba ishtirok etdi. Qiyosiy-diagnostik tahlil kasbiy yo‘nalganlik, pedagogik tafakkur va o‘z-o‘zini rivojlantirishga tayyorlik mezonlari bo‘yicha dinamikada o‘tkazildi (Ma‘murov, 2017; Begimqulov, 2007; Xoliqov, 2011).

Olingan natijalar korrelyatsion va omilli tahlil usullaridan foydalangan holda statistik ishlov berilgan (Kenney et al., 2022; Krumenskaya, 2018), bu esa diagnostik xulosalarining ishonchlilik va takrorlanuvchanligini ta‘minladi.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Diagnostik materiallar tahlili shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining pedagogik tayyorgarlik darajasi barcha asosiy mezonlar bo‘yicha bir xil emasligi bilan tavsiflanadi. Kasbiy faoliyatga motivatsiya va o‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘nalganlik ko‘rsatkichlari bo‘yicha eng yuqori daraja aniqlangan (Bandura, 1995; Frankl, 1990), pedagogik loyihalash va refleksiv tahlil qilish ko‘nikmalari yetarlicha ifodalanmagan (Ma‘murov, 2017; Muslimov, 2007).

Tadqiqot davomida talabalarning 27 foizi yuqori, 49 foizi o‘rta va 24 foizi past darajadagi pedagogik kompetentlikka ega ekanligi aniqlandi. Kommunikativ

madaniyat, pedagogik jarayonni rejalashtirish va uni o'z-o'zini baholash qobiliyati eng muammoli bo'lib chiqdi (Azizxo'jayeva, 2003; Xoliqov, 2011). Ushbu natijalar Kuzmina (1995) va Derkach (2004) ishlarida keltirilgan kuzatuvlarga mos keladi, ularda akmeologik yetuklik kasbiy va shaxsiy fazilatlarining sintezi sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqotning oldingi bosqichlari natijalari bilan ma'lumotlarning qiyosiy tahlili akmeologik yo'naltirilgan texnologiyalar elementlaridan foydalanilgan guruhlarda ijobiy dinamikani ko'rsatdi (Tolipov, Usmonboyeva, 2006; Begimqulov, 2007). Bu talabalarining o'z-o'zini baholash, mas'uliyat va tashabbuskorlik darajasini oshirishda namoyon bo'ldi.

Olingan ma'lumotlar akmeologik yondashuv asosida pedagogik tayyorgarlikni tashxislash ta'lim sifatini monitoring qilish va boshqarishning samarali vositasi ekanligini tasdiqlaydi (Kenney, Wilmore, Costill, 2022; Bondarevskaya, 2000; Andreev, 1996). U kasbiy kompetentlik kamchiliklarini aniqlash va kasbiy rivojlanishning individual trayektoriyalarini shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotning obyekti sifatida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining pedagogik ta'lim nazariyasi va amaliyotining akmeologik asoslarini takomillashtirish jarayoni olingan. Tajriba-sinov bazasi sifatida Buxoro davlat pedagogika instituti, Jizzax davlat pedagogika universiteti va Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutlari tanlab olindi. Tajriba-sinovda "Jismoniy madaniyat" bakalavriat ta'lim yo'nalishining 511 nafar talabasi ishtirok etdi.

• Tadqiqot maqsadlarini amalga oshirish uchun quyidagi usullar majmuasi qo'llanildi:

Nazariy metodlar - ilmiy manbalarni tahlil va sintez qilish (Derkach, 2004; Kuzmina, 1995; Bandura, 1995), pedagogik tizimlarni modellashtirish va qiyosiy-chog'ish-tirma tahlil (Andreev, 1996; Bondarevskaya, 2000).

• Empirik metodlar – pedagogik kuzatuv, so'rovnoma, test, o'z-o'zini baholash va talabalarining pedagogik kompetentlik darajasini ekspert baholash (Azizxo'jayeva, 2003; Ma'murov, 2017).

• Diagnostik muolajalar – kasbiy yo'nalganlik, motivatsiya, refleksiv va kommunikativ ko'nikmalarni baholash metodikalari (Tolipov, Usmonboyeva, 2006; Muslimov, 2007).

Ma'lumotlarni matematik-statistik qayta ishlash – farqlarning ishonchligini tekshirish uchun Pirson korrelyatsiya koeffitsiyentlari va χ^2 mezonidan foydalanish (Kenney, Wilmore & Costill, 2022).

1-jadval. Talabalarining pedagogik kompetentlik darajalari ko'rsatkichlari (tajribagacha)

№	Baholash mezonlari	Yuqori daraja (%)	O'rtacha daraja (%)	Past daraja (%)
1	Motivatsion-qadriyatli	29,4	51,2	19,4
2	Kognitiv (bilim)	23,8	55,6	20,6
3	Faoliyatli (amaliy-tatbiqiy)	21,1	49,7	29,2
4	Refleksiv-baholovchi	18,6	50,8	30,6
Jami o'rtacha qiymat		23,2	51,8	25,0

Manba: eksperimental diagnostika materiallari bo'yicha

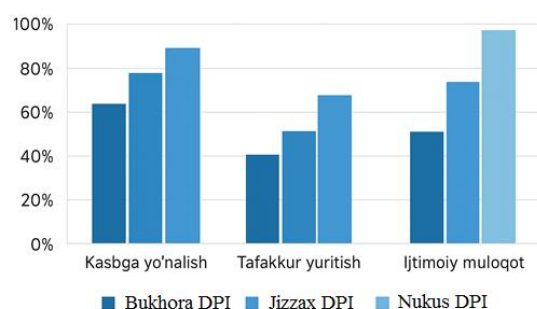
muallif tomonidan tuzilgan (Buxoro DPI, Jizzax DPU, Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI).

2-jadval. Talabalarining akmeologik tayyorgarligini rivojlantirish dinamikasi (tajribadan oldin va keyin)

№	Baholash mezonlari	Tajribadan oldin (%)	Tajribadan keyin (%)	O'sish (+/-)
1	Motivatsion-qadriyatli	29,4	46,8	+17,4
2	Kognitiv	23,8	43,2	+19,4
3	Faoliyatga oid	21,1	39,5	+18,4
4	Refleksiv	18,6	38,9	+20,3
O'rtacha rivojlantirish ko'rsatkichi		23,2	42,1	+18,9

Manba: pedagogik kompetentlik mezonlari bo'yicha talabalarining so'rovnoma va o'z-o'zini baholash ma'lumotlariga mualliflik ishlovi.

O'quv yurtlari bo'yicha diagnostic natijalarning taqqosiy tahlili

O'quv yurtlari bo'yicha diagnostic natijalarning qiyosiy tahlili

Xulosalar va tavsiyalar. Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining pedagogik tayyorgarligi holatini tahliliy-diagnostik o'rganish umumiy tendensiyalar va muammoli sohalarni aniqlash imkonini berdi. Diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarining pedagogik kompetentligining shakllanganlik darajasi aksariyat hollarda o'rta darajada bo'lib, eng past ko'rsatkichlar kasbiy tayyorgarlikning refleksiv va kommunikativ komponentlariga to'g'ri keladi.

Uchta pedagogika oliy ta'lim muassasasi (Buxoro, Jizzax va Nukus) ning qiyosiy tahlili pedagogik ta'lim mazmuni va texnologiyasiga akmeologik yondashuvni tizimli joriy etish zarurligini tasdiqladi. Tayyorgarlikning akmeologik modeli bo'lajak mutaxassisning kasbiy yetukligi, motivatsiyasi va o'z-o'zini rivojlantirishning maqsadli rivojlanishini ta'minlaydi.

Pedagogik ta'limni takomillashtirish maqsadida quyidagilar tavsiya etiladi:

- oliy ta'lim muassasalari amaliyotiga akmeologik yo'naltirilgan tashxis usullarini joriy etish;
- talabalarining loyihalash va o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan moduli dasturlarni ishlab chiqish;
- raqamli vositalar va so'rovnomalardan foydalanib, kasbiy layoqat monitoringini tashkil etish;
- talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish va pedagogik mahorat masalalari bo'yicha ilmiy-tadqiqot faoliyatini kengaytirish.

Ushbu tavsiyalarining amalga oshirilishi pedagog kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviylashtirish va uning ta'lim sifatiga qo'yilayotgan hozirgi zamon talablariga mosligini ta'minlash imkonini beradi.

Adabiyotlar

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1996.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: «Moliya», 2003.
3. Bandura A. Self-efficacy in Changing Societies. – New York: Cambridge University Press, 1995.
4. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalarni joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: «Fan», 2007.
5. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. – Ростов-н/Д: РГУ, 2000.
6. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – Москва: МПСИ, 2004.
7. Kenney W.L., Wilmore J.H., Costill D.L. Physiology of Sport and Exercise. 7th ed. – Champaign: Human Kinetics, 2022.
8. Кузьмина Н.В. Основы общей и прикладной акмеологии. – Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 1995.
9. Ma’murov B.B. Bo‘lajak o‘qituvchilarda akmeologik yondashuv asosida ta’lim jarayonini loyihalash ko‘nikmalarini rivojlantirish. Monografiya. – Toshkent: «Fan», 2017.
10. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent: 2007.
11. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: «Fan», 2006.
12. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: 2011.